

ПОД ПРИТИСОК

ПАНОРАМА НА СОВРЕМЕНИОТ БОСАНСКО-ХЕРЦЕГОВСКИ РАСКАЗ

ПРИРЕДИЛ ДРАГОСЛАВ ДЕДОВИЌ

Културна установа

Б Л Е С О К

ЕДИЦИЈА ЕРНЕСТ

2011

Copyright за македонското издание: © Културна установа Блесок, 2011.
Copyright of the translation: © S. Fischer Foundation by order of TRADUKI
Сите права се задржани.

Ниеден дел од оваа публикација не смее да биде репродуциран на кој
било начин без претходна писмена согласност на издавачот.

Оваа книга е објавена со поддршка на ТРАДУКИ, мрежа за книжевност
во која членуваат Министерството за европски и меѓународни работи
на Република Австрија, Министерството за надворешни работи на
Федеративна Република Германија, Фондацијата за култура Про Хелвеција
од Швајцарија, КултурКонтакт од Австрија, Гете институт,
Словенечката агенција за книга и Фондацијата С. Фишер.

traduki

Објавувањето на оваа книга е помогнато од
Министерството за култура на Република Македонија

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје
821.163.4(497.6)-32(082.2)

ПОД притисок : панорама на современиот босанско-херцеговски расказ / приредил Драгослав
Дедовиќ ; превод од босански Катица Гароска Ацевска. - Скопје : Блесок, 2011. - 428 стр. ; 21 см.
- (Едиција Ернест ; кн. 7)

Превод на делото: Pod pritiskom : panorama savremene bosanskohercegovačke priče. - Фусноти кон
текстот

ISBN 978-9989-59-361-1

COBISS.MK-ID 89448714

ПОД ПРИТИСОК

**Панорама на современиот
босанско-херцеговски расказ**

Приредил Драгослав Дедовиќ

Превод од босански:
Катица Гароска Ацевска

Културна установа
Б Л Е С О К
2011

Содржина

Драгослав Дедовиќ	
ЗАПИС ЗА МЕСТОТО НА КОЕ НИКОГАШ НЕ СУМ БИЛ	9

НЕКОГАШ

Дарио Џамоња НАПРОЛЕТ	15
Снежана Мулиќ БАЛАДА ЗА ХАРЕТ	20
Мустафа Звиздиќ ТАТКО НА ДОЖД	25
Фадила Нура Хавер ПАРТИЗАНОТ ЧАКРАМА	32
Владимир Пиштало МОСТАР	38
Миленко Јерговиќ ТИ СИ ТОЈ АНГЕЛ	56
Зилхад Кључанин НИКОЈ НЕ ГО ЗАСЛУЖИЛ СВОЕТО ЛИЦЕ	65
Јасмин Имамовиќ СВАДБА ВО ДУБРОВНИК	87

ПОД ПРИТИСОК

Горан Самарџиќ ПОСТЕЛА ОД СНЕГ	95
Фарук Шехиќ ПОД ПРИТИСОК	113
Јосип Млакиќ ПОЛНОЌНО СИВО	119
Ненад Величковиќ ЕДЕН ЖИВОТ	126
Александар Хемон МОНТАЖА НА АТРАКЦИИТЕ	141
Карим Заимовиќ БЕЗ НАСЛОВ	156
Горан Симиќ МИНСКО ПОЛЕ	167
Вуле Журиќ MISS YOU БОЖО СУШЕЦ	189
Адис Самарџиќ ПОЕТОТ И ВОЈНАТА	194
Алма Лазаревска ДАФНА ПЕХФОГЛ ГО МИНУВА МОСТОТ МЕЃУ ТАМУ И ОВДЕ	199
Бјанка Алајбеговиќ БАХ НЕ СТИВНА	208

Марио Париќ РАСКАЗ И СВЕТ	211
Дамир Узуновиќ ПАТОТ НА СЛИВАТА	219
Драган Шимовиќ ЗА ДОБРИТЕ СТРАНИ НА ПУШЕЊЕТО	232
Веселин Гатало ЧЕКАЈЌИ БОГОВИТЕ ДА ЗАПЛАЧАТ	243

СЕГА

Марко Чеовиќ ГОТОВО Е, МОЖЕШ ЛИ ДА ВЕРУВАШ	255
Селведин Авдиќ ПЛАСТИЧЕН ИНДИЈАНЕЦ	261
Мухарем Баздуљ НИЗ СЛИВАРНИЦИ И ЛИВАДИ	273
Шиела Шехабовиќ ЧЕТИРИ РАСКАЗИ ЗА ЌАМИЛ	284
Ивица Џикиќ СОЛЗИТЕ НА КАТАРИНА ВИДОВИќ	293
Марија Фекете-Саливан КАДЕ ЖИВЕЕШ ТИ	303
Дубравко Бригиќ ПРОКЛЕТО ОБИЧЕН ДЕН	309
Дамир Шаботиќ ГОСТИН	318
Ламија Бегачиќ ПОВИСОКО НИВО НА ОСАМЕНОСТ	321
Лејла Каламуиќ БАКНЕЖОТ НА ПАЈАКОТ	324
Тања Ступар – Трифуновиќ СОНЦЕТО ОТИДЕ ДА СПИЕ	334
Асмир Кујовиќ АНТИКВАРНИЦА	337
Фаиз Софтиќ ЧОВЕКОТ КОЈ КИСНЕ	347
Амир Брка ЛУЦИНА	352
Хаџем Хајдаревиќ СОК ОД СМРЕКА	363
Миленко Бухаќ БИЛДЕРОТ ОДЛЕТА НА НЕБО	375
Емир Шаковиќ ТУРИСТ ВО НЕВОЛЈА	387
Даниел Симиќ ПАТЛАКОТ НА МОЈОТ НАЈДОБАР ПРИЈАТЕЛ	403
Амир Камбер	
АМИР КАМБЕР, ШТИМЕР НА ОРГУЛИ И КЛАВИРИ	412
Мирсад Мехинагиќ КОЛКУ ТРЕБА ЗА ДОБАР РАСКАЗ	419
ЗА ПРИРЕДУВАЧОТ	423

ЗАПИС ЗА МЕСТОТО НА КОЕ НИКОГАШ НЕ СУМ БИЛ

(Наместо предговор)

1

Темни бродови на ридот, толку бушави што од далеку потсетуваат на мов израсната на Венериниот брег. Светлината се цепи низ иглесто сито од иглолисни гранки, па во густе, златести млазови паѓа долу, на почвата, на која и сред летната жега царува темнина. А во темнината се белеат женски колена.

2

Пред повеќе од 30 години пред очите ќе ми се појавеше ваква слика кога некој ќе го споменеше Црн Врв. Иако таму, на петнаесет километри од босанското гратче во кое пораснав, никогаш не сум бил, за Црн Врв уште од детството се наслушав безделничарски машки приказни. На овој рид тогаш ретките моторизирани младинци ги носеа, исто така, ретките девојки на кои љубовниот повик им беше поважен од добриот глас, често единствената цврста валута на амбициозните моми за мажење од почетокот на седумдесеттите во босанската провинција.

3

Кога почнав да се интересирам за жени, немав автомобил, но повеќе немаше потреба да се оди на Црн Врв. Сексуалната револуција во почетокот срамежливо, а потоа со смел чекор, зачекори и во мојата улица. Од првите рок-кафулиња, кои почнаа да ги потиснуваат успаните крчми, одевме по двајца, по мрачниот пат во полето кон реката Спреча. Црн Врв престана да биде љубовно игралиште на локалните заводници, повторно наредувајќи се во низата обични босански височинки со помалку злокобни имиња.

4

Со децении не помислував на Црн Врв, сè додека на некои 1.200 километри од тоа место, во Германија, во мојата дневна соба, една германска спикерка од ТВ екранот не ме потсети дека тој постои – се обиде да ги изговори тие два југословенски збора, кои на нејзина голема жалост имаа речиси само согласки. Нејзината јазична акробатика не можеше да ме разведри зашто рече дека група мои вооружени земјаци убила група мои невооружени земјаци, а потоа ги закопала во нашата заедничка роднокрајна земја во масовна гробница на Црн Врв.

5

Подоцна видов и фотографии. Странски форензичари во босанската глина собираат човечки коски. Со чудење помислив дека на тие снимки нема ниту едно зимзелено дрво. Дамнешната слика на Црн Врв во мојата фантазија, со бушави црни борови кои ги кријат убавите женски нозе, се одлепи од несносливата реалност, а болката на расплетување на имагинарното и фактичкото беше остра како кога ќе се одлепи фластер од рана. Среди мојот внатрешен пејзаж, меѓу границата на детство и машкост, среди скриеното поле, вткаен од еротски сновиденија и никогаш гласно изговорени желби, зина кратер на масовна гробница. Танатос се преслече во листопадни бои, злосторството ми го одзеде правото на баханалиска зимзелена шумичка и живи бели колена во темнината.

6

Секако, странците кои почнаа да се занимаваат со Босна, дури кога беше речиси сосема уништена, најчесто не можеа да насетат дека зад пејзажот, прошарен со масовни гробници и мински полиња, се крие имагинарен слој на вистински босански пејзаж, прогонет во сеќавањето на преживеаните. Тоа е сеќавање на пејзажи, стварни или во фантазијата, кои не сакале да бидат ништо друго освен тие самите. Нам, на луѓето од таа земја, со злосторство ни е одземена и можноста за внатрешен душевен пејзаж. Затоа на-

шето око, соочено со повоениот босански пејзаж разобличен од војната, не гледа само лузна внатре во пејзажот, рана на лицето од земјата, туку го доживува сето видено како препрека, зашто ниту пејзажот е идентичен на себе, ниту, пак, сме ние самите. Така набљудувачот и набљудуваното заедно стануваат грда рана што одбива да зарасне.

7

Мојата непријатност пред овој пејзаж ме повикува да се сетам што Црн Врв, во некој посрекен свет, можеби можел да остане – нешто многу помало и почовечно – само друго име за првата детска желба за автомобили и за жени.

Драгослав Дедовиќ

Масовната гробница Црн Врв кај Калесија, превземена од фотомонографијата *Мојата прекрасна Босна* (My Lovely Bosnia) на швајцарскиот фотограф Кристијан Швагер.

НЕКОГАН

НАПРОЛЕТ

Мојата мајка повремено (а тоа се случуваше секоја пролет), одеднаш ќе сфатеше дека згрешила што се омажила за мојот татко, дека тие двајца никогаш не биле еден за друг, дека тоа не може повеќе да го издржи, дека заслужила подобра судбина...

Си ги пакуваше работите и се враќаше кај својата мајка.

Тогаш челото на мојот татко стануваше за еден прст повисоко и на него ќе се врежеше уште една, нова брчка. Палтото на рамениците му стануваше пошироко, а ногавиците на панталоните подолги...

Кога наутро ќе појдеше на работа, кога ме носеше до куќата отспротива, кај нашата комшика Ајша, каде ме оставаше да ме чуваат, сите прозорци ќе се начичкаа со глави од жени кои го следеа со сочувствени и потсмешливи погледи, сè додека мажите со пцости не ги втераа назад дома.

Јас кај Аиша останував сè до попладне, додека татко ми не се вратеше од работа.

Не се сеќавам како ги минував деновите првата година кога тоа се случи; во сеќавањето ми остана само мирисот на праз варен со суво овчо месо, а и ден-денес ми се случува, кога во некој сон ќе се вратам во детството, да се разбудам со зрнест вкус на црна алва во устата, онаа иста алва која секојдневно ја јадев кај Ајша.

Тоа траеше сè до првите денови од летото, а тогаш, исто така ненадејно како што ќе си заминеше, без збор објаснување, мојата мајка ќе се вратеше.

Се сеќавам дека секогаш се враќаше поубава, посвежа и помлада. Или мене така ми се чинеше.

Нејзиното враќање на прозорците сега го дочекуваа мажите на истите оние жени кои напролет гледаа по мојот татко. Нишаа со главите во кои се роеја разни мисли, остануваа вкочанети во една

положба сè додека догорчињата во устата не им догореа до усните и ќе се сепнеа, а тогаш пцуеја нешто и влегуваа дома.

По враќањето, мајка ми многу ме сакаше и не пропушташе ниту една прилика, кога ќе се најдев во нејзина близина, цврсто да ме прегрне и лицето да ми го опсипе со бакнежи.

Ме галеше.

– Мало мое, малечко... Будалче мало, ти мислеше дека тебе твојата мајка ќе те остави? Не би те оставила твојата мајка за никакво богатство на овој свет.

Тогаш, по враќањето, го сакаше и татко ми. Секојдневно се дотеруваше и се уредуваше, дури и кога одеше на пазар. Кога се враќаше од работа, го дочекуваше уште на самиот почеток од улицата, му се фрлаше во прегратка, го бакнуваше и одеше со него под рака, сета занесена, а тогаш на прозорците се појавуваа глави на жени и мажи и ги посматраа со омраза и неразбирање.

Тоа траеше кусо време. Наскоро во воздухот во куќата ќе почнеа да се чувствуваат навестувања на некаква нетрпеливост: чиниците сами од себе паѓаа од полиците, млекото се сиреше, брашно-то фаќаше црви, маслото непријатно мирисаше...

Мајка ми ќе престанеше да се дотерува, да го дочекува татко ми кога се враќа од работа. Татко ми со тежок чекор влегуваше во куќата и ја наоѓаше мајка ми како седи во некој агол, со отсутен поглед, со рацете безживотно положени во skutот.

И јас престанував да постојам за неа. Сега често седеше пред психата на огледалото, се наведнуваше над него, втренчено зјапаше во една точка небаре сака да види што се крие зад него, со рацете ја затегнуваше кожата на вратот и на лицето и плачеше...

Така беше сè до првите денови на пролетта, а тогаш се повторуваше минатогодишната сцена со пакувањето куфери, со комшиките на прозорците, со моето одење нај Ајша...

Таа, втората година, кога мајка ми си отиде, освен вечниот мирис на праз и вкусот на алва во устата, со себе донесе нешто ново. Ајша имаше ќерка Емина и сега со неа ги минував деновите. (Ајша и порано ја имаше Емина, но јас не ја забележував).

Емина беше малку постара од мене. Имаше зелени очи и црвена шамија на главата. Носеше шамија зашто боледуваше од некоја болест од која почна да ѝ паѓа косата, а на темето ѝ се појавија грди красти.

Тоа го дознав кога еден ден, додека седевме на черга во дворот од нејзината куќа, ја тргна шамијата од главата и рече:

– Сакаш да видиш нешто грдо?

Јас се преплашив и потврдив дека сакам, а таа тогаш ја спушти главата и рече:

– Зарем не е одвратно?

Реков дека не е, а таа тогаш ми нареди:

– Добро, ако не е, тогаш чешкај ме тука.

Морав да ја чешам по црвеникавата краста од која паѓаа бели луспи сè додека тоа не ѝ досадеше или додека нешто друго не ѝ паднеше на ум.

Ќе речеше, на пример:

– Ајде да правиме ручек.

Баравме голи полжави по влажната бавча и ги печевме на огнот од прачки и тоа необично ме забавуваше сè додека Емина не речеше:

– А сега, изеди го тоа!

Не знам што беше тоа што ме тераше да ја слушам, но знам дека без поговор ја исполнував секоја нејзина желба.

Голтав полжави, а утробата ми се превртуваше од гадење. Јадев сè додека не ќе почнев да плачам од мака, а таа тогаш ќе се насмееше и ќе речеше:

– Што јадеш кога не ти годи?

Јас ќе се пожалев на нејзината мајка или на татко ми, но Емина ќе ја просреше таа моја намера уште пред да ја спроведам во дело и ќе ме предупредеше:

– Ако кому било кажеш – никогаш повеќе нема да ме видиш.

Тоа траеше неколку години и секоја година мачењата на Емина стануваа сè поинвентивни, но, ако некогаш со нетрпение го очекував денот кога мајка ми ќе се врати, сега извесноста на нејзиното

вркање, сознанието дека ќе престанам да ја гледам Емина, не ми дозволуваше да спијам.

Не можев да замислам ниту еден ден без Емина, но кога мајка ми повторно ќе се вратеше, кога работите во нашата куќа ќе тргнеа по старо, јас престанував да мислам на неа, сè до следната пролет...

Тогаш, таа пролет, мојата мајка ги спакува куферите, ги изговори сите оние реченици за ништожноста на својот живот и замина. Татко ми ни со поглед не ја испрати.

Не ме зеде за рака и не ме однесе кај Ајша. Не отиде ни на работа. Остана да седи на столот.

Целата глава му се претвори во едно големо, стуткано, збрчкано чело, ногавиците му се влечкаа по подот, а рамената од палто му паѓаа до лактите...

Всушност, мене повеќе никој не ми беше потребен, ниту требаше да ме чува. Јас веќе почнував да крадам по пазарите, да се бесам на трамваи, да се пикам на натпревари и на кино претстави, а се ближеше и денот на моето одење во училиште. Јас бев возрасен маж.

Емина ме сретна на улица, ја симна шамијата од главата и втренчено гледајќи ме со оние свои зелени очи, се обиде да ми нареди:

– Чешкај ме!

Јас само плукнав низ заби, како што бев видел дека прават возрасните мажи, собрав едно догорче од улица, кое некој пред малку го фрлил и кое уште чадеше, вовлеков чад во градите и не ја ни погледнав...

БЕЛЕШКА ЗА АВТОРОТ*

ДАРИО ЦАМОЊА е роден во 1955 год. во Сараево. После долгогодишен престој во САД се вратил во Сараево каде што умрел во 2001 год. Објавени книги: *Приказни од мојата улица*, Сараево 1979; *Здравствена книшка*, Сараево 1985, 1987; *Прирачник*, Сараево 1988; *Валкани алишта*, раскази, Сараево 1991; *Оние денови*, раскази, Сараево 1989; *Приказни од лудница*, раскази, Сараево 2001. Постхумно се објавени неколку избори од неговата проза.

Расказот „Напролет“ е превземен од неговата збирка *Прирачник*.

* Био-библиографските податоци се преземени од самата Антологија, објавена во 2008 г. (заб. прев.)